

Зборник на трудови бр.16

**НАЦИОНАЛНА УСТАНОВА
ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

ISSN 0351-1774

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

**БИТОЛА
2012**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ НА
Н.У. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТА НА СПОМЕНИЦИТЕ
НА КУЛТУРАТА
И МУЗЕЈ – БИТОЛА**

Претседател на редакциски одбор:
Александар Литовски

Членови на редакциски одбор:
Лиљана Христова
Викторија Момева Алтипармаковска
Ристо Палигора
Зоран Алтипармаков

Технички секретар: Владо Ѓоревски

Превод на англиски: Силвана Петрова Насух
Лектор: Стево Гаџовски
Компјутерска подготовка: Јове Парговски
Печати: Гутенберг Битола

Со мислење на Министерството за култура на Република Македонија, списанието Зборник на трудови на Заводот за заштита на спомениците на културата и музеј Битола е ослободено од плаќање на данок на промет.

СОДРЖИНА:

Александар Миткоски ТРИ НОВИ ПРАИСТОРИСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ОД ПРИЛЕПСКО.....	7
Душко Темелкоски, Александар Миткоски АНТИЧКО МАКЕДОНСКИ ЛОКАЛИТЕТИ ВО ПРИЛЕПСКИОТ РЕГИОН	19
Снешка Лакалиска УНИКАТНА ПОКЛОНИЧКА ИКОНА НА ПЛАТНО ВО СОБОРНИОТ ХРАМ “СВ.ДИМИТРИЈА”, БИТОЛА, ПРВА ПОЛОВИНА НА XIX ВЕК	39
Драган Георгиев БИТОЛЧАНИ ВО ВИОРОТ НА БАЛКАНСКАТА ВОЈНА - БИТОЛЧАНИ ВКЛУЧЕНИ ВО МАКЕДОНСКО- ОДРИНСКОТО ОПОЛЧЕНИЕ (1912-1913).....	51
Александар Литовски МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНООСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ОД ВАРДАРСКИОТ ДЕЛ И МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО ПРАШАЊЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА (АВГУСТ - СРЕДИНАТА НА ОКТОМВРИ 1944 ГОДИНА).....	63
Рубинчо Белчески МЕМОРИЈАЛЕН МУЗЕЈ „11 ОКТОМВРИ 1941“ – ПРИЛЕП.....	79
Никола Миновски ХЕРОИНИТЕ ОД СЕЛО ЛЕРА, БИТОЛСКО.....	91
Катерина Мирчевска, Љубица Јанчева ДЕТСКИОТ ДОМ „ЛАЗО ТРПОВСКИ“ ВО БИТОЛА: ЕДНА НОВА АДРЕСА НА ДЕЦАТА ЕВАКУИРАНИ ОД ГРЦИЈА.....	103
Македонка Митрова МИРЦШТЕШКИТЕ РЕФОРМИ ОД 1903 ГОДИНА: ПОДГОТОВКА ЗА ПОДЕЛБА НА ОСМАНЛИСКА МАКЕДОНИЈА И СОЗДАВАЊЕ НА АЛБАНСКАТА ДРЖАВА	115
Роберто Тајковски ГЕРМАНСКИТЕ АКТИВНОСТИ ЗА ОРГАНИЗИРАЊЕ НА МЕСНАТА САМОЗАШТИТА НА МАКЕДОНЦИТЕ ВО ЕГЕЈСКИОТ ДЕЛ НА МАКЕДОНИЈА ВО 1944 ГОДИНА	127

Елизабета Павковиќ МУЗЕОЛОШКИ ОСВРТ НА НА ТЕМАТСКАТА ИЗЛОЖБА „СВИЛЕНА НИШКА“	141
Мери Стојанова ПРАЗНУВАЊЕ НА СЕЛСКАТА СЛАВА ВО ПРЕСПА -ТРАДИЦИЈА И ОРГАНИЗАЦИЈА ВО СОВРЕМЕНИ УСЛОВИ	151
Драгица Чекоровска НАРОДНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПОВАРДАРИЕТО	165
Зоран Алтипармаков, Надежда Ѓеоргиева УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА ГРАДОТ БИТОЛА ВО КОНТЕКСТ СО ИСТОРИСКО УРБАНИОТ РАЗВОЈ НА СТАРАТА БИТОЛСКА ЧАРШИЈА	169
Славица Крстиќ ДВОЈНА ЦРКВА ВО СУВ ОРАХ, КУМАНОВСКО, (СВ. ЃОРЃИ И СВ. НИКОЛА)	195
Ефросинија Паревска ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО СЕЛО МОКРЕНИ, ЛЕРИНСКО, Р. ГРЦИЈА – СЛИЧНОСТИ ВО ТРАДИЦИОНАЛНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПЕЛАГОНИСКИОТ РЕГИОН, РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	215
Ѓорѓи Димовски - Цолев БАЛКАНСКИТЕ И ПРВАТА СВЕТСКА ВОЈНА ВО МАКЕДОНИЈА И ФИЛАТЕЛИЈАТА	219
Лидија Достовска СОСТОЈБАТА НА ДВИЖНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ВО НУ ЗАВОД И МУЗЕЈ – БИТОЛА	235
Владо Ѓорески ОСВРТИ: БАЛКАНСКИ ПАРАЛЕЛИ - ДАДО ЃУРИЌ, БАЛКАНСКИОТ ПРОРОК И МОНУМЕНТАЛНОСТА КАЈ ДУШАН ЦАМОЊА	243

Вовед

Почитувани читатели!
Почитувани колеги!

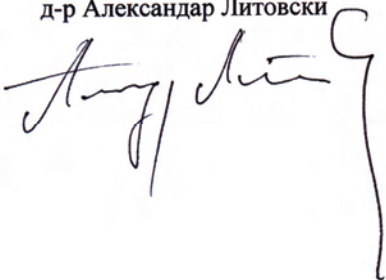
Сметајќи дека публикувањето на стручни и научни трудови од областите поврзани со заштитата и презентацијата на движното и недвижното културно наследство, односно од музеологијата, археологијата, историјата, историјата на уметноста, етнологијата, фолклористиката... и другите сродни дисциплини, е од исклучителна важност за запознавање на јавноста со достигнувањата во овој сегмент од културното и научното живеење, по неколкугодишна пауза, решихме да издадеме нов број од "Зборник на трудови" на Националната установа - Завод за заштита на спомениците на културата и музеј - Битола.

Ова списание има за цел да промовира изворни материјали или сознанија кои ќе бидат стручно и научно издржани и ќе придонесат за објективно согледување на одредени прашања и проблеми од научните области на кои се однесуваат. Настојваме во целост да ја испочитуваме традицијата на "Зборникот на трудови", што значи дека во овој шеснаесетти број ги задржуваме графичките и техничките перформанси кои списанието ги има од почетокот на неговото издавање во далечната 1979 година.

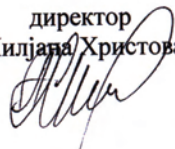
Со искрена надеж дека ќе бидеме во можност и во наредните години континуирано да продолжиме да го издаваме ова наше стручно списание, колегите од сродните стручни институции, но и оние од пошироката научна заедница во Република Македонија, ги повикуваме на активна соработка, а на читателите им изразуваме благодарност за вниманието кои ни го укажуваат!

Битола, 2012 година

Председател на Редакцискиот одбор
д-р Александар Литовски

директор
Лилјана Христова

Драгица Чекоровска¹

НАРОДНАТА АРХИТЕКТУРА ВО ПОВАРДАРИЕТО

Апстракт: Последните неколку години етнологијата како наука и етнолошките истражувања од сите сфери на традиционалното живеење заземаат се поголем простор во истражувањата во Општина Неготино. Пред безмилосниот фактор, време, кој полека но сигурно ги откраднува последните податоци за македонскиот бит и култура, се обидуваме да ги сочуваме за идните генерации етнолошките податоци и артефакти од XIX и XX век.

Клучни зборови: Селски населби, Повардарие, куќа, конструктивни карактеристики.

Народната архитектура, како составен дел од архитектонското традиционално творештво, зазема значајно место во развојот на целокупната профана архитектура не само во Повардарието, туку и на целата територија на Македонија.

По својата местополжба Повардарието претставува центар и раскрсница каде што се вкрстуваат патиштата на бројни миграции и имиграции. Етнографски дефенираниот предел на Повардарието се наоѓа во Централната-вардарска зона со посебни природни карактеристики коишто даваат специфична етнографска слика. Тука се наоѓале терените на чифличките села, каде што реката Вардар им претставувала природна и етничка граница. Од левата страна биле населени Јуруците во мали села со прилично тешки услови за живот. Од овие предели имало иселувања во големи размери особено до 1912 година. За разлика од левата, десната страна од реката Вардар изобилува со плодно земјиште, којашто била и една од најголемите причини за интензивна исламизација на локалното староседелско население, особено по текот на Повардарието. Познато е дека пред миграциите од 1955-1963 година, тука, на своја земја, живеело бројно македонско исламизирано население коешто во јазикот и домашниот бит ги чувало традициите на локалната, македонска етничка култура. Кон тоа придонесувал фактот што често на ист простор живееле христијани и исламизирани христијани.

¹ Драгица Чекоровска, етнолог-виш кустос, Музеј на град Неготино.

Во етнографски поглед, населбите во Повардарието се делат на полски, ридски и подридски, што условува редица други етнографски особености во поглед на населеноста, стопанските дејности, верата и друго. Населението во Повардарието, земено во целина, се одликува со трудољубие, каде што главно занимање им е земјоделието, а во ридските краишта вешти сточари. Во денешно време на оваа регионална територија се сретнуваат стари куќи кои се дел од народната архитектура во Повардарието и коишто се белег и сведовштво за материјалната култура на овој народ на овие простори.

СЕЛСКИ НАСЕЛБИ

Типолошки, селските населби во Повардарието можеат да се класифицираат во два типа на населби: населби од збиен и разбиен тип. Ваквиот тип на населби е условено од конфигурацијата со соседните поголеми населби.

Кога се анализира територијалната посатвеност на населбите може јасно да се забележи издвоеноста на збиениот тип на населби од разбиениот по тоа што првите се лоцирани во правец на поголемите населби.

Кај збиениот тип на населби постојат сите елементи кои ја карактеризираат населбата како таква и тоа со сретсело, со јасно поставени објекти и територијална поставеност на дворните места. Додека кај разбиениот тип на населби постојат групации кои се сосема територијално издвоени и кои опфаќаат голема површина како и дел од обработлива површина со земјоделски култури. Тие се тешко пристапни во планинските предели, каде што како примарен фактор при одредувањето на положбата на куќата бил одбранбениот карактер на населбата.

Дворните места најчесто се просторно оградени со дрва или гранки. Обработливите земјишта се делеле и означувале на кошевите со камења или пак со појаси од ископани дупки кои не се обработуваат. Во однос на забраната за поминување низ нечиј имот, односно земјиште кое треба да се коси, домаќинот поставувал суво дрво кое е забодено и на кое се поставувало слама.

РАЗВОЈНА СТРУКТУРА НА КУЌАТА ВО ПОВАРДАРИЕТО

Врз основа на историските податоци, социјалните, климатските, природните услови, како и економските можности создале услови за

развој на куќата. На оваа територија се среќаваат два основни типа на куќа и тоа *приземна куќа и куќа на спрат*.

И во приземната куќа и во куќата на спрат постојат две основни простории и тоа *куќа и одаја*. Во овие две простории се задоволуваат основните функции на членовите на фамилијата во таа куќа а за тоа се куќата-простор за подготовка на храната и одајата - простор за дневно престојување. Со текот на времето се создавале можности за изградба на поголеми куќи кои што биле изградени со поголем број на одаи и со повеќе катови.

Куќите при градбата најчесто биле ориентирани кон исток или југ.

КОНСТРУКТИВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ

Основните конструктивни материјали при градбата на објектите за живеење и стопанските објекти во Повардарието се каменот, дрвото и земјата.

Каменот е едно од најчесто употребуваниот материјал во текот на изградбата на селската куќа. Во пониските краишта каменот најчесто е употребуван во основата при градбата на куќата. Каменот како таков го наоѓале во околината на населбата и најчесто е употребуван како цел, а понекогаш според потребите и го кршеле. Од каменот правеле и камени плочи коишто се користеле како плочи за покривање на куќата.

Земјата (глината) како материјал се употребувал за зајакнување на конструкцијата, за изработка на подовите, таваните идната облога кај бондрук-стилот. Бондручната конструкција е формирана како систем од вертикални и хоризонтални греди, поврзани меѓу себе, а просторот меѓу нив е исполнет со коси греди.

Дрвото како конструктивен материјал доминира над фасадата, а претставува носечки дел и основа на конструкцијата на куќата. Од дрвото се изработуваат ентериерните елементи - вратите, прозорците, мусандрите, подовите, столбовите, еркерите и слично. Се употребива бор, бука, даб, ела.

При градењето на сидовите на куќата во Повардарието се вметнуваат хоризонтално поставени греди кои се нарекуваат *кушак* или *кусак* заради поголема еластичност на сидовите.

СТОПАНСКИ ОБЈЕКТИ

Составен стопански дел од еден селски двор се шталата, амбарот, фурната, плевната.

Шталата, како стопански објект во селскиот двор на селската куќа, е секогаш присутна и е лоцирана во приземјето од куќата. Таа е изградена од камен и служи како просторија за чување на добитокот.

Амбарот претставува стопански објект и најчесто е изграден од дрво и тоа на две нивоа. Служи како просторија за чување на храна, посебно зрнеста храна, како пченка или мароска.

Фурната најчесто е изградена од камен и се користела за печење на леб и приготвување на рзани јадења.

Плевната е самостоен објект во селскиот двор со приземје и кат. Направена е од камен или бондрук и служи за чување на добиток и храна.

РЕЗИМЕ

Регионот на Повардарието е лоциран во централниот дел на Македонија долж реката Вардар. Според историските податоци социјалните прилики, економските капацитети и природните услови создале можности за развој на селската куќа во неготинските села. Во глобални рамки разгледувајќи ги сличните повраности и аналогии на архитектурата како целина и како сегмент се потврдува дека имаме градежна традиции на една нација.

Dragica Chekorovska, RURAL ARCHITECTURE IN POVARDARIE REGION

Summary

Povardarie region is located in the central part of Macedonia by the river Vardar. According to the historical date, the social circumstances, the economic capabilities and the natural conditions created the possibility for the development of the house in the Negotino villiges. In a global framework, thought similar connections and analogies of the architecture as a whole and a segment, we have building traditions of one nation.